

разом і видання щоденної української газети. Ми, певна річ, розуміємо всі хиби нашої газети, вони нам видніші навіть може більше, ніж людям, що останою стоять, ми без упину клопочемось про те, щоб їх поправити. Але ми знаємо й те, що самими своїми малими силами, без діяльної допомоги всього громадянства, зробити цього не можемо. І єдине, що нас тішить, то це те, що ми таку допомогу маемо, що ми чуємо шире спочуття й бачимо бажання багато віддати ва користь рідної справи.

За таких обставин справа не пропаща і ми з вірою та надією починаємо восьмий рік своєї малої, але такої потрібної під теперішній час праці. І вітаючи наших читачів і прихильників з новим роком, бажаємо їм ще більшого завзяття та сили на працю для рідного народу й нашої України. Доля наша в наших руках і коли ми схочемо, то не попустимо нашої справи на занепад та втрату; коли ми схочемо—але то *справді схочемо*, то виведемо її на рівний шлях невпинного розвитку

І єсть певні ознаки, що ми дійсно цього хочемо...

Українське життя року 1912-го.

Українське життя... Ще якийсь десяток, навіть менше, років тому такий заголовок можна було б поставити хіба б з великою натяжкою. Українського життя в Росії, не як певної течії громадського характеру, а як щоденної практики, власне не було. Про його ми могли мріяти, його могли бажати, але говорити про його—ні. І от тепер, не вважаючи ні на що—ми все-таки можемо робити навіть огляд тому життю, підводити підрахунки, вираховувати баланс. Можемо говорити навіть не тільки про втрати (це вже річ у нас звичайна!), але й про здобутки. Можемо, не вважаючи ні на що, наперекір тим силам, що бажали б, щоб те життя припинилось цілком і не завдавало їм зайвого клопоту.

Не вважаючи й наперекір... А може почасти навіть через оті саме ворожі сили, що воюють репресіями, заборонами та нападами, бо як не як, а така тактика супроти українства найдужче, може, сприяє за теперішніх часів популяризації нашої справи, розносить елаву про неї навіть там, де може й не почути б нічого про якесь там українське питання та українські інтереси. З другого боку, самі ці репресії показують, що занадто вжеувішло в життя українство, коли заходи проти його з кожним роком усе збільшуються, і проте не тільки не меншає число людей до його причетних, а на-впаки, можна сказати, з кожним роком зростає. Інтенсивність репресій і разом зростання свідомості кладе певну ознаку тому, що українство міцно вже закорінилося в житті, виявляється по всіх його сферах і стоїть твердо проти супротивних течій. Це, може, найцікавіша і найкоштовніша риса з одних, що характеризують сучасне становище українства в Росії. Найко-

товніша тим, що показує хоч повільній, але певний зрост і самої ідеї, і практичного її вживлення в тих або інших формах у житті. І коли ми згадаємо, за яких зверхніх обставин доводиться тій ідеї пробиватись в житті, то тим більшої ваги ми їй надаватимемо.

Отже про репресії насамперед, бо вони скрізь і завжде нам про себе найперше нагадують, стоять на першому плані нашого національного життя. Минулій рік, як і попередній, одміряв нам нову пайку цього добра і, здається, ще збільшив її проти звичайної міри.

І цього року ми перейшли довгу низку тих мітарств, якими характеризується тернистий шлях українства вже здавна. Бачили ми боротьбу з українською мовою по всіх інституціях, почавши од школи і кінчаючи пресою та громадським життям (заборона спектаклів, читаннів на вечірках та ялинках, розмов і дебатів на зібраннях, співання пісень по селах, друкування оповісток та написів на похоронних стрічках і т. і., і т. і.); бачили ми побільшений інтерес до українських виданнів, що виявляється штрафами, конфіскатами, заборонами читати й передплачувати наші часописи; чули про те, що міністерство внутрішніх справ виявило раптом зацікавлення до тих товариств, що держать українські бібліотеки та вживають українською мовою в своєму хатньому житті. І як наслідок цього зацікавлення, маемо вже й нові жертви. Найбільшою з-межи їх треба, певне, уважати український клуб у Київі, що відповів за гріхи цензурних установ, які допустили до читальні клубу газету з „крамольним“ заголовком та змістом...

Це, кажу, та звичайна порція „незалежних обставин“, яка належиться українству що-року і яку міряється систематично з невичерпаною щедрістю... Але була й деяка надвишка, яка не кожного року трапляється, але цього року над міру вже стала. В осені бачили ми цілу пошесті розбіщацьких нападів на українські інституції в Київі, Кам'янці, то-що. Палкі націоналісти перейшли од слів до діла, од україножерних вигуків по „Кіевлянинах“ та „Подолянинах“ до троїння шибок в українських редакціях, книгарнях та товариствах, до заливання чорнилом тротуарів перед ними, на знак, певне, чорної глибини свого обурення... І це робили не тільки люди з громадського дна. Далеко гірше, що тактика маніфестацій по шибках переходить і поміж цілком, здавалося б, інтелігентні сфери. Згадаймо, напр., виступи варшавського студентства не тільки проти портрета українського поета, але й проти українського навіть борщу (аби „не маєпинський“!)-і ми зрозуміємо, який поступ робить україножерство. Як і кожна пошесті моральна, як обливання купервасним маслом, україножерство шириться і з моральних низів, од темних людей, переходить вище тих, що мають претензії на титул інтелігенції. Те ж саме і з пре-

кою. Од позаторішніх виступів усіх "богданівців" по низах друкованого слова пошесть розлазиться вище і захопила вже не тільки "ліберал-паспортистів" з такого собі немудрого "Утра Росії" (Кашкаров, то-що), але не минула й таких осередків "руської мысли", за який уважається напр. популярний колись журнал "Русская Мысль". П. Струве з його закликом до ідейної, але безоглядної ("безъ всякихъ двусмысленностей и побла жесть") боротьби з українством замикає собою поки що ту еволюцію, яка зайдла в цій справі серед деякої частини російського громадянства. Навіть у такій специфічній сфері, як доноси, маемо чималий поступ,—звичайно що до обсягу. Од газетних "думъ и настроеній" того чи іншого Савенка до солідного тому на 600 сторінок друку ("Украинское движение"... Щегольова) дістанція таки величенька. І цю дістанцію минулого року переступлено.. "Купервас" безупину цілими ріками пливе і розливається—на пострах та шкоду українству...

З інших "купервасних" подій минулого року зазначимо кілька окреме. Питання про відокремлення Холмщини перейшло всі законодатні інстанції, і після завзятої в них баталії, коли згадано було про всіх і все, тільки найдужче заінтересовану українську людність на Холмщині проминуто—дістало нарешті форму законодатного акту. Але... "возъ и нынѣ тамъ": справа загрузла в нетрях життя і, здається, нема надії, щоб вона звідти рушила. Принаймні довелося знов апостолові Холмському, еп. Євлогієві, одбувати паломництво до Петербургу й отирати пороги по петербурзьких канцеляріях з своїми слізницями про "долю занедбаного края". "Возъ и нынѣ тамъ" і в другому питанні. Св. Синод, що р. 1908 поблагословив був на науку українською мовою по церковних школах на Поділлі, раптом тірік скаменувся й забрав своє благословення назад. Це звичайно, нікого не здивувало, як не здивувала й Державна Рада, що ухвалила так званий L-x Pichn an: до шкільного законопроекту зроблено в Державній Раді спеціальний додаток, щоб на Україні та Білорусі одразу ж, з першого ж дня, починати по народніх школах науку державною мовою. "Вони не просять"—отже й не треба їм" давати нічого,—так ніби міркували члени високої палати. Проте й віз народньої освіти загруз на тому ж таки місці, що й перше, бо цілій законопроект кінець-кінцем зведені ні на що й одкінuto. До сенату теж дійшла була минулого року українська справа: судили там "малоросійського поета" Шевченка і присудили обкрайти йому його книжку, що "Кобзарем" звуться. Не пощестило, як бачимо, українству по всіх "високих місцях", куди лиха година була його загнала...

Але доля за те надолужує "по низьких місцях", де малі люди звикли до голосу життя прислухатися й на його потреби зважати. Такий голос життя чули ми і на вчительських курсах по Україні, і на кооперативних зуїздах та дрібних сельських виставках, і від тих тисяч людей, що своїми підписами вкривали привітання борцям за український університет, і від тих невидних працівників, що потиху, але невтомно працюють між нашим народом, ширючи серед його просвіту свідомість та любов до свого рідного. Симптоматично вельми, що не вважаючи на тяжкі невимовно обставини життя, число українських часописів не тільки не зменшилось, а ще навіть зросло за минулий рік; симптоматичний і той успіх, якого заслужив собі український орган російською мовою "Украинская Жизнь". Симптоматичне й те становище, в яке стало українство на виборах до четвертої Думи, що відбувались минулого року, і ті стосунки, що починають до нашої справи виявляти чужі люди (ті самі вибори, анкета "Украинской Жизни" і т. і.) Не нагадуючи подробиць, бо вони певне ще у всіх у пам'ятку, скажу тільки, що минулого року українство вийшло на широку арену справі громадського життя й поставило себе на очі ширшого громадянства. І можна вважати, що цей прилюдний іспит минув для нас не зле, як на наші обставини.

З пам'ятником Шевченкові і минулого року все ще не покінчено так, щоб справа стала на зовсім певний шлях. Жертви прибувають (тепер зібрано вже над 115.000 карб.), хоча багато адміністраторів, од нижчих і до вищих, показували свою силу на тих, хто зважився був збирати гроші на "крамольний" пам'ятник (ціла Чернігівщина, то-що). Але гірша справа з організаційною стороною діла. Не маємо досі ні певного місця на пам'ятник, ні проекта доброго. Третій конкурс, що відбувся 20 декабря, знов не дав ніяких результатів, і тепер, здається, справа нового конкурсу й новим піде шляхом, обернувшись до системи особистих запроśин до конкурсу відомих скульпторів. Треба думати, що цей спроба зрушить нарешті справу з того місця, на якому вона припинилася.

Про події на закордонній Україні докладніше роскаже наш львівський співробітник. Але не можу тут промиснути однієї події, що має всеукраїнську вагу, а в Галичині минулого року панувала, можна сказати, над усім іншим. Це—читачі догадуються—справа українського університета у Львові. Справа, що стільки вже забрала жертв і так багато енергії та напруження

коштувала, нарешті стала на певний ґрунт і щасливий кінець її вже недалеко. принаймні його вже видно. Але жив може найважніше власне для нашого боку часу з цієї справи це та величезна моральна перемога, яка відбулась минулого року й яка безперечно подвоїть енергію та заваяття борців за добру народне. Яка це перемога справді велика, видно хоча-б з новітньої позиції тутешніх українофобів в університетській справі. Замісьце глузування, як було попереду, "Кіевлянинъ" раптом впав у меланхолію і тільки думкою багатіє, міркуючи, як-би то добрі було, щоб той український університет та на "руській" перевернувся. І навіть не рятует меланхоличного становища україножерної газети та злість, якою приперчено, давнім звичаєм, її комедії міркування.

З звичайної що-річної подати людьми невблаганому косареві людського життя зазначимо насамперед тяжку втрату в особі М. В. Лисенка (24 жовтня). Смерть великого художника і громадянина тяжким болем ударила по серцях, озвавшись по всіх сторонах України й далеко за її межами. І той величній похорон, що справила Україна своєму натхненному співцеві, показує, що рідний край уміє шанувати своїх діячів. З інших небіжчиків годитьса помъянути "не злим, тихим словом": Гр. Цеглинського (10 жовтня) письменника і громадського діяча в Галичині, доктора Ю. Грибинюка (22 лютого), члена другої Державної Думи В. Хвоста (11 жовтня), М. Філіппського (20 серпня) і В. Макаренко (10 жовтня). В своїй сфері і в міру своєї сили кожен з них служив нашій спільній справі національного відродження, і рідний край повинен промовити над їхніми могилами вдячне: "Земля ім пером".

Кінчаю тим, з чого почав. Не вважаючи ні на що, українське життя таки є, таки шириться і розвивається, проходить у глибині народних мас, здобуває нових прихильників і нові позиції. І цих здобутків не видерти тими заходами, з якими тільки й можуть проти нас виступати наші супротивники. Репресіями та ворожнечою в усікому разі такі справи, як наша, не рішаються ніколи.

Сергій Фремов.

Українська література в 1912 році.

Що не рік, то більше й більше придань робить українська наука, що не рік, то краща, багатша, міцніша і поважніша робиться українська література. Не веселе наше життя національне, не широкий розмах української громадської ініціативи, не можемо похвалитися правами і вільними умовами культурного розвитку, і хочби який там дрібненький оптимізм з'явився у нас, а йому мало що відповідало-б в сучасній дійсності. Ще попере-д нас лежить важкий тернистий шлях упертої, довгої праці; ще багато етапів треба нам перейти, і то при са-мих важких, несприятливих умовинах; багато перешкод треба побороти сво-їми власними силами, без надії на чи-юсь ласку і безкористливу допомогу. Наші національні права не суть і не будуть нічим реальним, поки ми не станемо силою, з якою мусатимуть ін-ші рахуватися і входити в ті чи інші вигодні для обох сторін стосунки За-галом, коли зважити не то що наші скарби, а звичайні наші статки-мастки, то вийде досить убога реальність, з якою хоч по-де-куди і можна на люде-показатись, але хвалитися не можна. Проте ми де-що маемо, вже не на-слідственного, а й придбаного свідо-мою українською інтелігенцією, що мо-жемо поставити в свій актив. Саме важне—це наша свідомість, безпово-ротне рішення питання—"чи бути, чи не бути". *Бути*—осі, в чому ніхто з нас не повинен сумніватися! Це "вже рішено прямо і безповоротно, що український народ не може і не пови-нен іти іншою дорогою, як тільки са-мостійного творчого національного жит-тя. До цієї свідомості українська ін-телігенція повинна притягти величезну заблудшу отару українську, напру-жити всі свої сили для того, щоб в ясній і прямій формі поширити свою свідомість, подбати про пожиточну і користну духовну їжу для мас, яких вона сподівається на вільний бенкет культури. Так, скарби наші невеликі, але успіхи українського руху значні, звіст його швидкий, життя і рухливо-сти в ньому багато. Отже в живому пульсі сучасного життя, в зміні і значенню подій, яких часом бракувало попереднім поколінням, лежить причи-на, яка не дозволяє нам жалітися на буденність, сірість української сучас-ності, на відсутність ґрунту для праці. Зокрема, коли звернемось до одно-го обсягу нашого життя, до української літератури, то побачимо, що в за-гальних підсумках масмо де-які дуже втішні і значні результати. Скільки ви-датніших представників нашої літера-тури дають громадянству цінний, силь-ний і яскравий матеріял. За останні скільки років українська література придала цілком нові і свіжі літературні сили, а разом з тим і помітне ожив-лення в творчості тих письменників, що почали писати ще в кінці минулого століття. В ряді останніх років (1912) зайде далеко не останнє місце, що показує, що не тільки хвиля громадського загально-російського руху підняла на височину духовної праці де-яких людей з маси, бо розбуджені творчі сили не вертаються в спокійне лено небуття, а навпаки—продовжу-